

GENIER Å KLOGE i SKÅNE

SKÅNSKA AKADEMIEN

WIKEN

Innehåll

HELMER LÅNG

Skånskt geni 7

HELMER LÅNG

GAN och Max Walters – genier i skånsk 1900-talskonst 8

HANS UNO BENGTSSON

Att väga tiden – om geniet på Ven 30

HJALMAR LINDSTRÖM

Carl Georg Stjernswärd – geniet som var före sin tid 42

KJELL Å. MODÉER

Carl Johan Schlyter – Rättsvetenskapens Mozart 48

STIG PERSSON

Ljud och välljud från Lunds horisont 65

GÖSTA VITESTAM

Baron Eric Hermelin – en okänd men riktigt klog lundensare 71

BIRGIT LINDSTRÖM

Va' han egentligen rekted klog? 77

LOUISE VINGE

Hans Larsson – världsbetraktaren 79

LEIF LANDEN

Allvar Gullstrand 86

STEN-BERTIL VIDE

Axel Ebbe – stor skulptör och skånsk skald 95

PETER BROBERG

Avia-klogen i Landskrona – flygålderns pionjär 100

GÖRAN RYSTAD

Per Albin – den kloke statsmannen 107

ALBERT ENGSTRÖM

Medmänniska 112

SIXTEN NORDSTRÖM

Hilding Rosenberg – har det funnits nån klogare i nordisk musik? 114

RUNO LÖWENMO

Kanske övernaturligt – men ändå verkligt 122

HELMER LÅNG

Ett geni i Sjöbo 129

MAX LUNDGREN

Mornille på Väster i Malmö 138

HANS JERENÄS

Katja – den funktionella skönhetsgeni 147

BERTIL SVENSSON

Sådan var han egentligen, Sten Broman 152

Kanske övernaturligt – men ändå verkligt

Aldrig någonsin i mänsklighetens historia har teknik och vetenskap varit så högt utvecklade som nu. Ändå finns det områden där vi fortfarande befinner oss på stenåldersnivå. Ett sådant är själslivet. En av de främsta banbrytarna på det området var Emanuel Swedenborg (1688–1772). Hans verk har översatts till praktiskt taget alla språk och jämte Carl von Linné är han den mest kände svenske vetenskapsmannen i världen. Hans grundtes var, att ”själen består av den subtilaste materia, och världen är en väldig maskin.” Kanske gäller den tesen än i dag.

En forskare som borde få samma uppmärksamhet som Swedenborg, men som horder av kompakt okunniga pseudofigurer i nyckelpositioner, har gjort allt för att tuga ihjäl, var John Björkhem. Hans synnerligen avancerade och märkliga forskning väntar fortfarande på att få det erkännande och den upprättelse som den förtjänar.

John Björkhem föddes den 20 juli 1910 i Jämshög. Föräldrarna var lantbrukareparet Berndt och Lydia Jönsson. John var den näst äldste i en syskonskara på åtta. Han gick ut folkskolans sex klasser i Jämshög. Förmodligen efter påtryckningar av socknens ledande personligheter förmåddes föräldrarna att med stora ekonomiska uppoffringar sända den mycket begåvade sonen till Fjellstedtska skolan i Uppsala. Där tog han studenten 1931.

Samma år började han vid Lunds universitet teologiska studier som han emellertid fick avbryta gång på gång för att förtjäna pengar till sin försörjning och fortsatta studier. 1940 disputerade han och erhöll värdighet som teologie doktor. Därefter prästvigdes han för Härnösands stift och fick en prästtjänst i Västra Emtervik. Efter bara ett halvår tog hans kunskapsörst överhand och han återvände till Lund för fortsatta studier, men nu i ämnet filosofi. Redan 1942 var han klar med sin doktorsavhandling och efter disputation blev han alltså även filosofie doktor.

Sin fortsatta forskning koncentrerade han nu på att kartlägga själslivets hemligheter. Han uppnådde tidigare helt okända, fullständigt häpnadsväckande resultat och var noga med att förklara realiteterna vid varje experiment. De hade således ingenting med hokus-pokus att göra som charlataner i alla tider har brukat. Hans rykte spred sig som en löpeld och kraven för offentliga framträdanden blev allt större.

Men visst fanns det tvivlare. I synnerhet inom psykfacket och prästerskapet var starka krafter i gång för att stoppa de under vetenskaplig kontroll genomförda experimenten. När han slutligen gav efter för allmänhetens krav och gjorde offentliga framträdanden, brakade helvetet löst. Medicinalstyrelsen och socialstyrelsen befolkades då som nu

av en samling makthungriga medelmåttor. Utan att företa något som avlägset liknade en rättslig prövning, utfärdade myndigheterna förbud för honom att utföra offentliga parapsykologiska experiment, med hot om höga viten. Pajasfigurerna som hade anmält honom, hade påstått att han vid framträdandena utgjorde ett hot mot åhörarnas mentala hälsa, och det trodde myndigheterna på, utan att göra någon som helst undersökning. Detta förfarande skilde sig på inget sätt från 1600-talets häxprocesser, men detta hände 1943.

För att belysa myndigheternas kompetens kan det i sammanhanget vara värt att berätta om en händelse som jag själv upplevde 1938.

I september det året utbröt mul- och klövsjuka i Danmark. Jag var på väg hem för ett besök. Med samma båt från Köpenhamn var tre mycket vackra albanska prinsessor, systrar till kung Zog. Ingen fick gå av båten förrän efter det prinsessorna högtidligt mottagits på kajen och farit bort i bilar. Sedan var det vi övriga passagerares tur att gå i land. Bara några få åt gången kom ut. Alla blev först dammsugade och fick sedan trampa i lysol för att döda eventuella bakterier på skorna. Det upplystes om att det var order från medicinalstyrelsens generaldirektör, som jag vill minnas hette Höjer. Mul- och klövsjuka sprids genom ett dermatropt virus, där en enda droppe kan förtunnas i 1000 liter vatten, utan att det mister något av sin aggressivitet och sjukdomsbringande verkan. Detta virus ville medicinalstyrelsen fånga upp i vanliga dammsugare. Idiotförfarandet varade för all del bara ett par dagar. Det skulle vara roligt att se den dokumenterade förklaringen, som rimligtvis fortfarande bör finnas i socialstyrelsens arkiv.

Förbudet mot offentliga framträdanden löste Björkhem på så sätt att han kom till den utanannonserade sammankomsten. Där höll han ett föredrag på 10 à 15 minuter, varefter han förklarade allt avslutat. "Men" tillade han, "om någon är intresserad av parapsykologiska experiment, är de välkomna tillbaka om 10 minuter, till en *privat sammankomst*." Och han kände ju nu alla, som det ska vara vid privata sammankomster. Alla satt kvar som fastspikade på sina stolar.

Med all sannolikhet var det myndigheternas dumma och klumpiga agerande som blev den di-

John Björkhem.

rekta anledningen till att han började att läsa medicin. 1945 tog han sin medicine kandidatexamen och blev därmed legitimerad läkare. Nu kunde han offentligt framträda utan efterräkningar från be-lackare och myndigheter. Förföljelserna mot honom upphörde dock ingalunda. Det var på en sådan sammankomst som jag träffade honom första gången och anmälde mig till en kurs i Lund.

Det skulle föra alltför långt att berätta om kursen i detalj. Men ett par händelser anser jag motiverat att återge. Vid ett tillfälle avbröt han sig efter några minuter och såg sökande ut över oss elever. Så fäste han blicken på en flicka som hette Eva och sa: "Det är något som inte är som det ska vara hemma hos dig. Far genast hem och det är bråttom så försök att få tag i en taxi." Det säger sig självt att Eva skyndade iväg. De närmaste minuterna var Björkhem märkbart orolig, men så plötsligt lyste han upp och sa: "Tack och lov, det är över." Vad som var över berättade han inte. Det gjorde emellertid Eva nästa kursdag. Hon hade skyndat över Lundagård och lyckades på Bredgatan få tag i en taxi som i ilfart körde till hennes hem på Byggmästaregatan. En mindre folksamling stod på gatan utanför. I det öppna fönstret på andra våningen stod hennes lille tvåårige son och vinkade till människorna nedanför. Hon rusade in och lyckades få honom ur fönstret. Flickan som skulle passa honom, var inte i våningen. Det måste ha varit en fruktansvärd upplevelse för Eva, att hinna i kapp med tiden.

Förutom Björkhem själv var jag troligen den ende på kursen som har gåvan att registrera magnetfält med slagruta. Det kan vara rörliga vattenförande lager i marken, elektriska och telekablar

etc. Björkhem forskade i vad han kallade biomagnetiska fält på levande varelser. Därför fick jag hjälpa till vid experimenten. Han hade en ca två meter lång ståltråd som han bad mig hålla över kursdeltagarna. På alla utom en gjorde slagrutan vertikala utslag. När jag höll den över en flicka som jag tror hette Kerstin, fick jag horisontala utslag. Jag visste inte vad det kunde bero på. Björkhem hade ett viskande samtal med Kerstin och fick hennes tillåtelse att tala om vad det berodde på att slagrutan över henne gjorde horisontala utslag. Han sa: "Kerstin är gravid i andra månaden." Sedan blev det ju allmänna gratulationer. Den inte minst förvånade var jag. Vid experiment på möss visade det sig att slagrutan registrerar dräktighet två dagar efter befruktningen. Det är en kunskap som jag har haft mycket nöje av senare i livet, när jag har registrerat dräktighet på 1000-tals djur i besättningar av hästar, kor och svin.

Dansken Poul Fersling har i sin bok "Naturligt – Övernaturligt" berättat om ett experiment som Björkman utförde under sträng vetenskaplig kontroll.

Experimentet kallas "Travelling clairvoyance" i korta drag och går ut på att man försätter någon i djup hypnos och därefter kommenderas mediet att på psykisk väg bege sig till en annan plats och sedan redogöra för vad han sett.

Kontrollgruppen ledsagar Björkhem och mediet fröken K till ett hus där ingen av dem varit tidigare och där de inte känner någon i huset. När Björkhem försatt mediet i hypnos, ber han henne att hon ska lyfta sig ur sig själv och gå nerför trappan till våningen inunder, samt där gå in genom en dörr som kontrollgruppen märkt med bokstaven W. En

liten stund senare berättar hon att hon stigit in genom den rätta dörren och talar om vad hon upplever – ibland som svar på Björkhems frågor. Bl a säger hon: "Kommer in i en tambur. Kläder hänger till vänster, en hylla där uppe och en där nere. En grå dörr. Det finns en spegel infattad i själva dörren, utan ram, omkring en meter hög och knappt en halv meter bred. Till höger ett brunaktigt draperi . . . Är nu i en hall. Öppen spis till höger, kant av marmor. En klocka på kanten. Den är av guld och marmor. Något slags staty står där. Ser inte vad det kan vara för en figur, kanske är det flera figurer . . . En soffa står till vänster, klädd med blommig plysch. Ett fyrkantigt bord med rundad kant framför soffan. Ett tjockt album i mörkt skinnband . . ."

"Slå upp det och se på fotografierna!"

"Ja det har jag gjort, det är herr W utan hatt. Den äldsta dottern Ruth finns också där, på var sitt kort och varsin högärsida. Ser en bokhylla till höger."

"Gå fram och se vad det kan vara för böcker."

"Han har Nordisk Familjebok i svart band. Ser också Sveriges Rikes Lag . . . Ser en bok i rött band med guldbokstäver. Är medeltidens historia. Författaren tycks heta Mannerheim."

Fröken K blir nu ombedd att slå upp sidan 10 i denna bok och läsa vad som står där. Men detta misslyckas fullständigt. Fröken K går vidare och upptäcker bl a en målning. "Föreställer kanske en flicka", på golvet en grön matta, hon ser också ett litet bord med duk framför ett fönster.

"Känn efter på bordet, om det finns något där."

"Ja, men det är ju ingen duk, det är en glasskiva. Kanske är det ett tebord."

Strax därpå väcks fröken K. Alla hennes uppgifter kontrolleras noggrant. De flesta visar sig vara riktiga: entré, tambur, det ovanliga hyllarrangemanget med en hylla överst och en vid golvet, dörr, färg och den infattade spegeln utan ram, hall, öppen spis med marmor, klocka med guld och marmor, soffa till vänster, bord med tjockt album visade sig vara en familjebibel med blanka sidor för fotografier. Men herr W utan hatt och dottern Ruth stämde, likaså bokhyllan till höger med Sveriges Rikes Lag bland böckerna. Däremot fanns ingen Nordisk Familjebok, men väl Gernants Konversationslexikon i svart band. Den staty som fröken K inte kunde se tydligt, var en buddhafigur och tavlan som kanske föreställde en flicka, visade en interiör från ett holländskt förmak med en läsande flicka med hätta på huvudet och ryggen mot åskådaren. Mattan på golvet hade blågrön botten och bordet utan duk var ett skrivbord helt täckt av en glasskiva. Igenkännandet av herr W och dottern Ruth på fotografierna är mycket intressant, för fröken K hade aldrig träffat någon av dem. Ägaren till den bostad där experimentet utfördes hade en gång varit i W:s bostad och det är troligt att han mindes någonting av hur där såg ut. Möjligen kan han, sig själv ovetande, på telepatisk väg ha gett fröken K upplysningar.

1949 avlägger Björkhem sin examen som medicinne licenciat i Lund och flyttar samma år till Saltsjö Duvnäs. Läkarkolleger i stockholmsområdet betecknar honom som landets främste diagnostiker. Att uppnå toppen inom tre olika vetenskaper, vet jag bara en enda person till, som har gjort och det är Albert Schweitzer. Om någon har gjort sig förtjänt av beteckningen geni, är det sannerligen John

Björkhem. Även om ingen kan komma upp i hans kapacitet och forskning, måste hans forskargärning få leva vidare och utvecklas. John Björkhem får aldrig glömmas.

Sedan 30-årsåldern hade han haft vissa hjärtbesvär och eftersom han inte kunde slå av på sin enorma arbetskapacitet, slutade hans liv den 29 mars 1963.

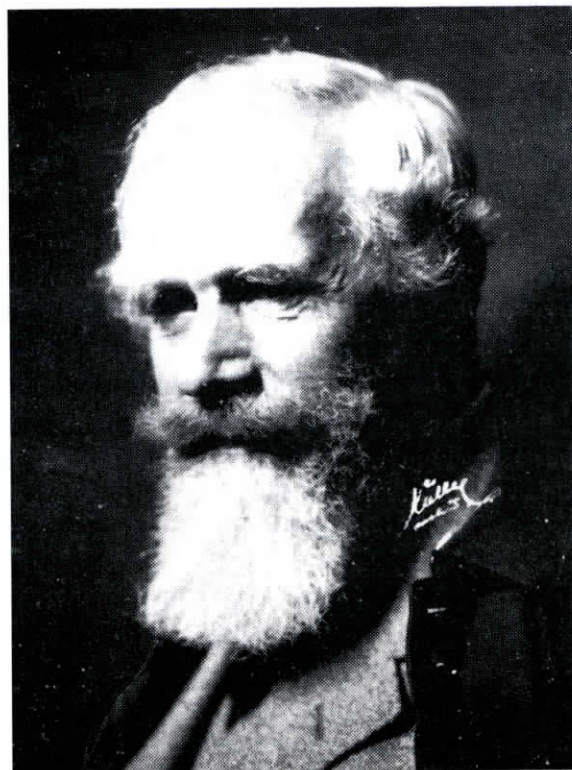
Det är märkligt att en så oerhört verksam man som John Björkhem hann med att skriva någonting överhuvudtaget. Men av hans skrifter kan nämnas: Människan och makterna; De hypnotiska hallucinationerna; Sören Kierkegaard; Det ockulta problemet; Hypnos och personlighetsförvandling; Nervstrålningens problem och Parapsykologiska arbetsuppgifter.

* * *

Ett geni inom målarkonsten var konstnären Fritz Kärffe (1880-09-12–1967-10-15) som också visade sig ha clairvoyanta gåvor.

På 60-talet hade jag en långhårig tax som hette Pipaluk. Hon var den helt oöverträffade rådjurs-hunden och hennes rykte var allom bekant i jägar-kretsar. Det var nog mer Pipaluks förtjänst än min egen, att jag inviterades till så många jakter på de skånska godsen. En gång när jag var inbjuden av jägaren på Högesta, Ingvar Nordquist, deltog Fritz Kärffe, en skogsvårdskonsulent och en lantbrukare som jag kallar T.

Nordquist anvisade mig området där Pipaluk skulle försöka hitta och driva fram rådjur och ställde sedan upp jägarna på deras pass. Det dröjde inte länge förrän Pipaluk funnit rådjur och gav

Fritz Kärffe.

drevskall. Sedan hörde jag ett skott och några minuter därefter två skott. Den råbock som Pipaluk hade drivit hade Nordquist skjutit. Några hundra meter söderut hade T skjutit två skott på ett annat rådjur, men han trodde sig inte ha träffat. Jag hade just kopplat Pipaluk och skulle börja eftersöket, då Kärffe kom fram och frågade T var rådjuret befann sig när han sköt. T pekade ut en plats. Kärffe gick dit och sa: "Här kan det inte ha varit." Sedan gick han längre bort: "Här var det, jag känner smärtor i ryggen, du har träffat henne i ryggen."

Skjutavståndet var orimligt långt och Kärffe talade om *henne*, trots att endast bockar fick skjutas. Han satte sig ned på platsen, där han påstod att rådjuret hade blivit träffat. Med tårarna rinnande ned i det yviga skägget berättade han sedan hur rådjuret hade sprungit. Detaljrikt med angivande av väderstreck, stora träd och en väg som det inte hade korsat utan i stället följt 300 meter, för att där efter vika av inåt åt samma håll som det kommit ifrån. "Nu är det dött för smärtan i min rygg har gått över. Hon ligger helt öppet ca 150 meter in på en kornstubbåker."

Pipaluk följde spåret och det var nästan kusligt att det stämde så precis med vad Kärffe sagt. Det var en rå som skjutits och man såg henne så fort man kom fram ur skogsbrynet. Hon hade sprungit ca en och en halv kilometer. Den omdömeslöse och urusle skytten T blev förhoppningsvis aldrig mera bjuden på jakt på Högesta.

Flera år senare fick jag veta att Fritz Kärffe gjort betydande clairvoyanta insatser, som lett till att man fann döda människor. Han var också en driven slagruteman. Jag blev erbjuden att köpa tavlor av honom mycket billigt och på avbetalning. Tyvärr hade jag inte råd. De tavlorna är nu dyrgripar som säljs för fantasipriser. Ingen annan har som Kärffe fångat det österlenska ljuset i sina tavlor.

Hans efterlämnade handskrifter finns nu på universitetsbiblioteket i Lund. Jag kan försäkra att de är en guldgruva, inte minst för den medicinska forskningen.

Det är nu sommaren 1990. Träden på Lunda gård är i dålig kondition. En f d professor i naturvård, som fått sin professur på absolut obefintliga meriter, har dömt ut alla träden och gjort förslag

till nyplantering. Förslaget är så magstarkt att t o m politikerna reagerar. Då ber goda vänner mig att på ideell grund inspektera träden och eventuellt föreslå åtgärder för deras överlevnad.

Under tiden som jag utför inspektionen och kommer fram till att flertalet av träden med trädkirurgi kan leva minst 50 år till, ser jag en äldre man som sitter och iakttar mitt arbete. Så kommer han fram till mig och säger: "Känner du inte igen mig, Runo?" Jag måste erkänna att det gör jag inte. Då berättar han att han heter Bertil Johansson och var medicinare i det gäng galenskapare som jag också tillhörde efter kriget. Den Adonissköne ynglingen hade förvandlats till en man som bara hade hår vid öronen och i nacken och stubbat skägg som dolde anletsdragen. Plötsligt fick vi massor att tala om och beslöt att gå till Café Lundagård. Där kunde vi förstås inte vara eftersom där råder rökförbud. Då föreslog Bertil att vi skulle köra till hans hem i Lund.

För den här berättelsen hoppar jag över att beskriva hans vackra hem och det vi hade för oss i vår vilda tid i Lund är nu preskriberat.

Bertil talade om att han under hela sitt verkamma liv hade varit rättsläkare.

Jag hade bara dunkla begrepp om vad en rättsläkare sysslar med, förutom att ta blodprov på misstänkta rattfyllerister och göra obduktioner. Bertil tog mig snart ur de villfarelserna och berättade om intressanta fall, spännande som de bästa detektivromaner. Av de hundratals fall som han arbetat med under alla åren, sade han sig ha löst alla på medicinska grunder, utom ett.

Det ska jag berätta om här.

Det gällde obduktionen av en kvinno- och en

manskropp. De båda var huvudpersonerna i samma tragedi, eller hur man nu skall uttrycka det.

Han tog fram ett kuvert med en massa papper och tog därur ett fotografi som jag fick se. Det var ett kvinnoansikte. Hon kunde vara någonting mellan 25 och 30 år. Hela bilden var mycket mörk, men ansiktet framträdde tydligt från den svarta bakgrunden.

De båda kropparna kom in på rättsläkarestationen samma dag. Kvinnan hade begått självmord genom att svälja två burkar sömnpiller. På ett bord i lägenheten låg ett brev, där hon hade skrivit:

Älskade Jan, du har krossat hela min värld. Därför skall vi dö tillsammans.

Lilian

Obduktionen av kvinnokroppen var ett rent rutinjobb. De kemiska analyserna bekräftade att hon avlidit av sömnmedelsförgiftning. Obduktionen av manskroppen däremot gav inga ledtrådar för fastställande av dödsorsak. Det var en 35-åring i sällsynt god kondition. Alla organ var helt friska, det fanns inte ens några förträngningar i blodkärlen och inga som helst tecken på yttre våld. De kemiska analyserna gav ingenting annat, än att han hade 1,2 promille alkohol i blodet och det dör man inte av. På döda människor är alltid pupillerna större

än på levande. Den här mannens pupiller var emellertid alldeles ovanligt stora. Det var därför Bertil kom på idén att fotografera dem och förstora upp bilden ett antal gånger.

I polisrapporten för dödsfallet berättas det att mannen satt tillsammans med tre andra män på en restaurang där man just beställt en måltid. Plötsligt reste sig mannen Jan och skrek: "Ta ut henne. Ta ut henne. Hon dödar mig." Därefter föll han ihop, och tillkallad läkare kunde bara konstatera dödsfallet. Ingen av de andra tre männen hade sett någon kvinna i närheten av deras bord och allra minst någon kvinna som uppträtt aggressivt.

När fotografierna av mannens pupiller förstorats upp ytterligare, framträdde ett kvinnoansikte. Bilden på fotot liknade så påtagligt kvinnan som Bertil hade obducerat strax innan, att han beslöt att titta på hennes ansikte igen. Det var definitivt samma kvinna. Den slutsatsen kom läkarkolleger och polisen fram till också.

En läkarkollega till Bertil framförde tanken att Lilian på telepatisk väg dödat Jan i sitt eget dödsögonblick. Det kan man ju inte skriva i en dödsattest från en rättsläkarestation. Därför står det på atesten: "Dödsorsaken har icke kunnat fastställas."

Den ende som skulle kunna tänkas ha löst mysteriet och fastställt rätt dödsorsak, är John Björkhem. Men han är död.